

# PLATNOST ZÁKONA A PLATNOST PRÁVNÍCH NOREM

Michal Šejvl

## Úvod

Svého kolegu a vedoucího katedry Zdeňka Masopusta si pamatuji v různých podobách či rolích: Jednou mi řekl, že v politice je liberál, v ekonomice socialista a v kultuře konzervavec, což ho, myslím, celkem výstižně charakterizovalo. Znal jsem ho jako věřícího a praktikujícího katolíka, což se projevovalo nejen tak, že když jsme třeba spolu sdíleli jeden pokoj v Římě v poutním domě, každé ráno si přivstal na mši (čímž mne nechtěně vzbudil), ale i v jeho jednání, kdy především křesťanská ctnost mírnosti tlumila jeho poněkud výbušnější temperament. Znal jsem ho i jako studnici citátů (hlavně z Haškova Švejka), zasvěceného turistického průvodce nebo komentátora politického dění – přičemž na jeho předpovědi toho, co se na politické scéně stane, se dalo téměř vždy spolehnout v tom smyslu, že téměř jakákoli jeho předpověď se nevyplnila a stal se pravý opak. Kdybych však měl říci, co mi ho připomíná jaksi „nejhmatatelněji“ či nejvíce „materiálně“, pak jsou to knihy, které mi věnoval – např. Dworkina jsem poprvé četl až v Masopustově překladu,<sup>1</sup> jisté povědomí o americkém nejvyšším soudu jsem získal poprvé z jeho překladu Borkovy knihy<sup>2</sup>, svoje vzpomínky na rozdělení Československa jsem konfrontoval s knihou profesora Steina,<sup>3</sup> kterou také přeložil, když jsem byl nucen zabývat se politikou,

---

<sup>1</sup> DWORKIN, R. *Když se práva berou vážně*. Praha: Oikoymenh, 2001.

<sup>2</sup> BORK, R. H. *Amerika v pokušení*. Praha: Victoria Publishing, 1993.

<sup>3</sup> STEIN, E. *Česko Slovensko. Konflikt, roztržka, rozpad*. Praha: Academia, 2000.

velmi se mi hodily jeho překlady Heywoodových přehledových učebnic,<sup>4</sup> a když vyučuji dějiny právní filozofie, vždy studentům doporučuji čítanku, kterou sestavil s Antonínem Hrdinou.<sup>5</sup> Česká překladová právní (či politologická) literatura by tedy nejspíše vypadala dosti jinak, kdyby nebylo Zdeňka Masopusta, takže na jeho roli překladatele bychom také neměli zapomínat. Masopust zkrátka přebývá nejen v mých vzpomínkách na něj, ale i v knihách, které jsou stále kolem mne. Snad by ho následující krátká úvaha o platnosti zákona a platnosti právní normy nemusela urazit. Tuto úvahu provádím především proto, že platnost práva se v české právně-teoretické literatuře příliš netematizuje s výjimkou platnosti zákona, resp. právního předpisu, a proto o této vlastnosti právního předpisu pojednám jako první. Následovat bude úvaha o tom, jak uchopit platnost právní normy.

## Platnost zákona

Fakt, že zákon nabývá platnosti vyhlášením, není žádným teoretickým poznatkem, ale důsledkem českého pozitivního práva. Poprvé tak bylo explicitně stanoveno v § 6 publikačního zákona č. 131/1989 Sb., byť tutéž větu lze nalézt v české právní literatuře již dříve.<sup>6</sup> Minimálně současná právní nauka toto ustanovení v podstatě interpretovala tak, že platnost zákona znamená, že zákon se stal součástí právního řádu.<sup>7</sup> Současně však stejná teorie

---

<sup>4</sup> HEYWOOD, A. *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia: 2002; HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. Praha: Europex Bohemia, 2005.

<sup>5</sup> HRDINA, A., MASOPUST, Z. (eds.) *Chrestomatie ke studiu filosofie práva*. Praha: Leges, 2011.

<sup>6</sup> Viz VEBERA, Z., FILIP, J., KROUPA, J. *Československé státní právo*. Brno, UJEP: 1983, s. 188 („Vyhlášením ve Sbírce zákonů nabývá zákon platnost.“) nebo ŠÍN, Z. Realizace legislativního záměru. In: V. KNAPP a kol. *Teoretické problémy tvorby československého práva*. Praha: Academia, 1983, s. 174 („Kreačním účinkem publikace ve Sbírce rozumíme to, že právní předpis se tímto uveřejněním teprve stává platným.“).

<sup>7</sup> Viz např. KNAPP, V. *Teorie práva*. 1. vydání, C. H. Beck, 1995, s. 163 an. GERLOCH, A. Platnost právního předpisu. In: HENDRYCH, D. a kol. *Právníký slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, SLÁDEČEK, V. Čl. 52 [Vyhlásování zákonů a mezinárodních

práva často tvrdí, že právní řád je (mimo jiné) souborem právních norem,<sup>8</sup> že právní normy jsou právně závazné<sup>9</sup> a (s odkazem na platné publikační zákony) že zákon se stane závazným až od své účinnosti (která má pravidelně nastávat až po platnosti). Není třeba velkého umu či bystrosti, aby kdokoli spatřil rozpor v tom, že právní normy ze zákona se stanou závaznými až po účinnosti, zatímco součástí závazných (právních) norem (tedy právního řádu) se stávají již od platnosti. Odkud toto pojmové zmatení pochází? Domnívám se, že má poněkud starší či „hlubší“ kořeny spočívající typicky ve ztotožňování právní normy se zákonem, příp. s jistou neujasněností toho, co rozumíme pod platností, působností, účinností zákonů a pod platností či působností právních norem.

Podíváme-li se do české právní literatury z doby před r. 1918, zjistíme brzy, že termíny jako „platnost zákona“, „působnost zákona“ či „účinnost zákona“ jsou používány zaměnitelně a označují vlastně to, co dnes chápeme jako závaznost zákona, příp. účinnost zákona: Tak např. jeden z největších znalců veřejného práva Jiří Pražák ve své části rakouského ústavního práva věnované obecní ústavě píše, že působnost zákonů říšských i zemských nastává pravidelně až určitý den po vyhlášení a že vyhlášení (publikace) je zapotřebí k platnosti zákona.<sup>10</sup> Naopak v části věnované ústavě říšské píše, že vyhlášením (vyhláškou) zákona nabývá zákon účinnosti, ale zároveň i to, že zákon nabývá platnosti až od doby, kdy je splněna určitá budoucí podmínka, což lze interpretovat tak, že zákon nabývá platnosti až tehdy,

---

smluv]. In: SLÁDEČEK, V., MIKULE, V., SUCHÁNEK, R., SYLLOVÁ, J. *Ústava České republiky*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 523.

<sup>8</sup> Např. Knapp nejdříve považuje právní řád za soubor „platných právních norem“ (viz KNAPP, cit. dílo, s. 51), ale poté říká, že v systémech psaného práva je právní řád „soustava psaných a formálně publikovaných právních předpisů“ (viz tamtéž, s. 64). Gerloch zase považuje právní řád za soustavu pramenů práva (viz GERLOCH, A. *Teorie práva*. 5., upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 70).

<sup>9</sup> KNAPP, V. cit. dílo, s. 149, GERLOCH, A. *Teorie práva*, s. 34 an.

<sup>10</sup> PRAŽÁK, J. *Rakouské právo veřejné. Díl první: Právo ústavní. Část první: Ústava obecní*. Praha: Jednota právníká v Praze, 1895, s. 26.

je-li závazný.<sup>11</sup> Emanuel Tilsch, přední autorita soukromého práva, ve své učebnici občanského práva zase píše o působnosti zákona spočívající v tom, že zákon má být užíván (což lze nejspíše ztotožnit se závazností zákona), že následuje pravidelně po vyhlášení a že když zákon působnost ztratí, přestává být součástí právního řádu.<sup>12</sup> Pokud tedy opravdu platnost, účinnost a působnost zákona jsou stejnou vlastností jako závaznost zákona a pokud je zákon vyřazen z právního řádu po ztrátě své závaznosti, jde o tvrzení konzistentní (byť vyjádřená z dnešního pohledu poněkud nepřehlednou terminologií).

Před r. 1918 se však objevily i názory spojující normativní existenci zákona s jeho vyhlášením. Tak např. u Egona Zeise (pozdějšího soudce československého nejvyššího správního soudu) čteme, že „po dobu *vacatio legis* má zákon pouze moc formální, nikoli materiální: formelní moc zákona, důsledkem níž může býti změněn nebo zrušen zase jen zákonem, vznikne vždy hned okamžikem publikace; materiální působnost zákona počíná teprve uplynutím *vacatio legis*“.<sup>13</sup> Formální moc zákona tedy znamená, že zákon je „hotov“, zákonodárný proces je završen, a proto od této doby může být zákon zrušen jedině zákonem.

Situace se poněkud změnila po r. 1918 (přesněji po vydání československé ústavní listiny č. 121/1920 Sb. z. a n.), protože ústavní listina stanovila ve svém § 49 odst. 1, že k platnosti zákona je třeba, aby byl vyhlášen (což se v různých obměnách objevuje vlastně i v pozdějších československých ústavách a i v té naší). Prvorepublikový publikační zákon č. 139/1919 Sb. z. a n. však ještě výslovně nestanovil, že zákony nabývají platnosti vyhlášením (to se stalo až v r. 1989, jak bylo uvedeno výše). Spojení vyhlášení s platností však začala provádět část nauky: Např.

---

<sup>11</sup> PRAŽÁK, J. *Rakouské právo veřejné. Díl první: Právo ústavní. Část třetí: Ústava říšská*. Praha: Jednota právnická v Praze, 1898, s. 252 an.

<sup>12</sup> TILSCH, E. *Občanské právo rakouské. Část všeobecná*. Praha: Unie, 1910, s. 59 an.

<sup>13</sup> ZEIS, E. O publikaci zemských zákonů a nařízení zemských úřadů. *Správní obzor*. Roč. VIII., 1916, s. 140.

konstitucionalista Bohumil Baxa píše, že „vyhlášení zákona jest formální stránkou platnosti zákona“. Zákon č. 139/1919 Sb. z. a n. „rozeznává platnost zákona od jeho účinnosti. Platnost zákona znamená, že všechny státoprávní náležitosti, hmotné a formální, jichž jest třeba k platnému vzniku, jsou splněny a že zákon se stává součástí platného právního řádu. Naproti tomu účinnost zákona znamená, že předpisy obsažené v platném zákonu vstupují v život“.<sup>14</sup> Obdobnou úvahu pak můžeme najít i po válce, třeba u Jaroslava Pošváře (třebaže je v ní ztotožňován zákon a norma): „Norma je platnou od okamžiku, kdy po předepsaném kreačním procesu se stane součástí právního řádu, účinnou pak se stává, jakmile je způsobilá založiti právní následky.“<sup>15</sup>

Proti takové představě se však vesměs postavili doboví normativisté, kteří se této problematice za první republiky věnovali asi nejvíce. Vycházeli přitom z názoru, že platnost normy je její normativní existencí, což je zároveň totéž co její závaznost. Tuto svou teoretickou představu však ihned aplikovali i na zákony: Tak např. Weyr v r. 1921 píše, že v zákoně č. 139/1919 Sb. z. a n. (a v jiných československých zákonech) „činí se nesprávný a normativně nemožný rozdíl mezi ‚účinností‘ a ‚platností‘ zákonů. Zákonodárce vycházel při tom patrně z názoru, že zákon řádně usnesený, avšak dosud nepublikovaný jest sice platným, ale dosud ne ‚účinným‘. Takovýto ‚zákon‘ není však vzhledem k nutnosti jeho publikace platným zákonem, nýbrž toliko usnesením zákonodárského sboru. Ani platný podpis presidenta republiky nečiní z něho ještě platný zákon, nýbrž zůstává toliko platným usnesením platně presidentem podepsaným, ba ani řádný publikace jeho před uplynutím t. zv. *vacatio legis*, poněvadž v tomto mezidobí není závaznou normou pro nikoho. Pojem ‚platného, ale dosud neúčinného (nezávazného) zákona‘ nemá normativního smyslu. Pojmy ‚platnosti‘ a ‚účinnosti‘ (závaznosti) spadají

---

<sup>14</sup> BAXA, B. *Parlament a parlamentarism. Díl I. Parlament, jeho vývoj, složení a funkce*. Praha: Jan Košťatka, 1924, s. 306.

<sup>15</sup> POŠVÁŘ, J. *Obecné pojmy správního práva*. Brno: Právník, 1946, s. 72.

normativně vjedno“.<sup>16</sup> Pro Weyra se tedy zákon stává platným až po své účinnosti, protože až tehdy se normy v něm obsažené stávají závaznými právními normami. Možná by se také dalo říci, že Weyr považuje proces vydání zákona za ukončený až poté, co zákon nabude účinnosti (po uplynutí legisvakance).

Zdeněk Neubauer (ačkoli byl také normativistou) s tímto názorem nesouhlasil, protože podle něj vyhlášený zákon, který ještě není závazný (a který podle Weyra tedy ještě není ani platný), nemůže stanovit vlastní podmínky závaznosti (tím, že určí datum své účinnosti), protože je dosud právně irelevantním jevem. Proto musí jiný zákon stanovit, co se rozumí platným zákonem (typicky publikační předpis nebo ústava). Navíc zákon, který by nebyl platným, by nemohl být ani rušen, opět proto, že z hlediska normativního ještě neexistuje. Proto navrhuje Neubauer řešení, že zákon se stává platným již vyhlášením (a proto už může být jako platný zrušen), což znamená, že normativně existuje v určitém právním řádu již od vyhlášení. Účinnost pak znamená, že skutkové podstaty v zákoně obsažené (dnes bychom řekli, že jde o hypotézy norem) se již mají použít pro stanovení povinností (tedy pro stanovení dispozic, příp. sankcí norem). Jinými slovy: Právní normy v zákoně obsažené se teprve účinností stávají závaznými. Neubauer však sám připouští, že i toto řešení je problematické, protože takový platný, ale neúčinný nový zákon ještě nemůže derogovat platný dřívější zákon, který mu obsahově odporuje (protože nový zákon ještě není závazný), což znamená, že v době legisvakance nového zákona máme v právním řádu dva platné (normativně existující) zákony, které si obsahově odporují. To odporuje představě, že právní řád je jednotný, ale na druhou stranu nedochází k nějakému konfliktu dvou odporujících si právních norem.<sup>17</sup>

---

<sup>16</sup>WEYR, F. *Soustava československého práva státního*. 1. vydání. Brno: Barvič a Novotný, 1921, s. 82. Totéž pak ve WEYR, F. *Soustava československého práva státního*. 2. vydání. Praha: Fr. Borový, 1924, s. 100.

<sup>17</sup>NEUBAUER, Z. Platnost a účinnost zákonů. *Všehrd*. Roč. 3, čís. 9, 1921, s. 129–132.

Ostatní normativisté však vesměs souhlasili s Weyrem. Např. Jaromír Sedláček, známý normativní civilista, také váže okamžik, kdy se zákon stane platným, na okamžik nabytí účinnosti – teprve tehdy se stane „platnou součástí právního řádu“.<sup>18</sup> Ke stejnému závěru dochází i Adolf Procházka, který se celým problémem platnosti zákona zabýval asi nejpodrobněji:<sup>19</sup> Podmínkou existence zákona je sice jeho řádné vyhlášení (podle ústavní listiny), ale jde o platnost „ryze akademickou“, protože závazným se zákon stává až od své účinnosti. Tato „ryze akademická“ platnost však ještě nemá podle Procházky žádný právní význam, podobně jako podle něj ještě nemá žádný právní význam již vyhlášený právoplatný (dnes bychom řekli „pravomocný“) rozsudek. Proto podle Procházky (stejně jako podle Weyra) musí spadat vjedno platnost i účinnost zákona.

Tato prvorepubliková diskuse zde nebyla přednesena proto, abych z ní vyvozoval nějaké závěry pro dnešek, ale spíše proto, že stejnou úvahu, kterou tato část textu začínala (úvaha o tom, že současné vymezení pojmu platnosti zákona, pojmu právního řádu a pojmu normy jsou za určitých podmínek nekonzistentní) prováděli již předváleční normativisté před cca sto lety. Osobně se domnívám, že bychom z toho, co bylo dosud předneseno, mohli vyvodit následující závěry týkající se zpřesnění určitých pojmů týkajících se zákona:

Za prvé, platnost zákona (resp. právního předpisu) a platnost právní normy jsou dvě různé věci, které se nemají směšovat. Uvědomme si přitom, že stejné směšování provádějí nejen dnešní teoretici, ale třeba i předváleční normativisté, kteří úvahy o platnosti právních norem ihned aplikovali i na zákony (právní předpisy).

---

Stejný názor zastával Neubauer i později – viz NEUBAUER, Z. *Státověda a teorie politiky*. Praha: Jan Laichter, 1947, s. 84.

<sup>18</sup> SEDLÁČEK, J. *Nástin akademických přednášek z občanského práva. I. Všeobecná část*. Brno: Právník, 1923, s. 27.

<sup>19</sup> PROCHÁZKA, A. *Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák.* Brno: Barvič a Novotný, 1928, s. 18 an.

Za druhé, bylo by také vhodné odlišit právní řád jako systém právních předpisů a jiných pramenů práva (jak o právním řádu hovoří třeba Gerloch) od normativního systému jako takového. Zrušování zákonů (a jiných právních předpisů) by znamenalo vyřazování těchto předpisů z právního řádu. Zrušování (derogace) právních norem jakožto vyřazování právních norem z normativního systému však může probíhat i jiným způsobem než zrušování zákonů (resp. právních předpisů). K tomu, jak může také probíhat derogace právních norem, se vrátím níže.

Za třetí, platnost zákona (podobně jako platnost třeba právního jednání v soukromém právu) je možné chápat stejně jako dnešní teorie práva nebo stejně jako za první republiky Baxa či Neubauer, tedy jako završení, splnění či dokončení podmínek vydání řečového či mluvního aktu (*speech act*), jímž je vydání zákona: V okamžiku, kdy jsou splněny všechny náležitosti předepsané právem pro vydání zákona, nabývá zákon platnosti, analogicky, jako když jsou splněny všechny kroky k vytvoření právního jednání, je toto právní jednání platné – platnost zákona je tedy totéž jako „hotovost“ (perfekce) právního jednání. Tento text tedy pracuje s tím, že vydání zákona je mluvním či řečovým aktem, což jsem se snažil podrobněji ukázat již dříve<sup>20</sup> a v podrobnostech na tento svůj dřívější text odkazuji. Z tohoto pojetí mj. plyne, že zákon (resp. právní předpis) je především textovou strukturou (zákon je textem nebo souborem textů), zatímco mluvní akt vydání zákona považujeme někdy za normativní právní akt. Pokud bychom tyto úvahy rozvíjeli dále, mohli bychom se věnovat důležitým otázkám jako typicky, jakou roli hraje při vytváření mluvního aktu vydání zákona intence zákonodárce, jak chápat, když některé kroky při vydání zákona byly opomenuty nebo jsou vadné apod. To však již přesahuje rozsah zde přednesené úvahy. Domnívám se dále, že je přitom vhodné tvrdit, že všechny kroky

---

<sup>20</sup> ŠEJVL, M. Pojem zákona z pohledu teorie mluvních aktů. In: VOSTRÁ, L., ČERMÁKOVÁ J. (red.). *Otázky tvorby práva v České republice, Polské republice a Slovenské republice*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 117-133.



jsou dokončeny již vyhlášením zákona (a nikoli až účinností zákona), protože ode dne vyhlášení může být zákon do budoucna měněn (typicky zákonodárcem) či rušen (ať již zákonodárcem, nebo u nás třeba ústavním soudem).

Z toho, za čtvrté, plyne, že v případě derogace zákona nedochází k tomu, že by byla zrušena platnost zákona, protože jednou učiněné kroky k dovršení platnosti vydání zákona (k vyhotovení zákona) se nemohou „odestát,“ což znamená, že jednou v čase podniknuté kroky nadále existují. Zrušení zákona je naopak novým řečovým aktem, který v případě svého dovršení vyřazuje zákon z právního řádu. Jinými slovy, zrušením zákona nerušíme jeho platnost, ale jeho účinnost. S vyřazením předpisu z právního řádu se také ukončuje závaznost norem, které jsme schopni ze zrušeného zákona získat interpretací. Tato tvrzení jsou však v jistém napětí s tím, že někdy zákonodárce zároveň stanoví, že ačkoli právní předpis je již zrušen, má být tohoto zrušeného předpisu nadále používáno k interpretaci právních norem i do budoucna. Typickým příkladem z minulosti je ustanovení čl. 2 odst. 1 známého dekretu prezidenta č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku, (který byl republikován a změněn vyhláškou ministra vnitra č. 30/1945 Sb.), jenž stanovil dočasné používání některých právních předpisů z doby nesvobody, ačkoli je čl. 1 tohoto dekretu zrušil. Jak si máme s takovým jevem poradit? Jistě je možné říci, že jde o jev výjimečný, protože kdyby se stal běžným, nedávalo by smyslu vůbec rušit zákony. Proto k němu musíme přistoupit jako k výjimce, konkrétně jako k výjimce ze zrušení zákona: Prozatímně použitelné předpisy jsou nadále součástí právního řádu, jsou nadále účinné a obsahují „textový materiál“, z něhož máme nadále interpretovat právní normy. Problém samozřejmě představuje fakt, že jsou výslovně zrušeny, ale toto lze snad „vyřešit“ konstrukcí, že jsou zrušeny pouze podmíněně, tj. s odkládací podmínkou, že přestanou být účinné až tehdy, když bude v budoucnu rozhodnuto o jejich nepoužitelnosti, tedy když budou

skutečně derogovány.<sup>21</sup> Není to příliš elegantní řešení (protože ve svém důsledku vlastně ignoruje zrušení předpisů), ale jiné mne v tuto chvíli nenapadá.

Za páté, účinnost zákona je vhodné chápat jako jeho závaznost, což znamená, že od účinnosti lze ze zákona (jakožto textu) získat interpretací právní normy. Proto bychom neměli účinnost zákona směřovat ani s psychologickým působením norem vyinterpretovaných ze zákona, jak to činil např. Weyr, který účinnost zákona chápal jako „produkování“ právních norem jakožto motivů pro jednání,<sup>22</sup> ani sociologicky jako skutečné změny, kterou realizace norem vyinterpretovaných ze zákona způsobuje v sociální realitě; k takovému sociologickému vymezení účinnosti zákona nejspíše tíhne Gerloch, když poukazuje na to, že i zrušený zákon má být aplikován i v budoucnu, když se má posuzovat vznik právních vztahů vzniklých za jeho účinnosti.<sup>23</sup> Z tohoto a předchozího odstavce tedy plyne, že zrušením zákona dochází k zániku jeho účinnosti (chápané jako závaznost), a nikoli platnosti (chápané jako dovršení všech kroků nutných k vydání zákona), což je přesný opak tvrzení, s nímž se můžeme setkat nejen v některých současných učebnicích teorie práva.<sup>24</sup>

Za šesté, jestliže chceme nadále hovořit o působnosti zákona, pak jde o totéž, co myslíme závazností či účinností zákona. Nic však nebrání tomu, abychom kategorii působnosti zákona vyhradili pro psychologické či sociologické působení „jeho“ norem (viz výše).

---

<sup>21</sup> Viz i ŠTAJGR, F. Platné, účinné a použitelné předpisy. *Právník*. Roč. 86, 1947, č. 4, s. 109 an.

<sup>22</sup> WEYR, F. *Teorie práva*. Brno–Praha: Orbis, 1936, s. 39 an., WEYR, F. *Československé právo ústavní*. Praha: Melantrich, 1937, s. 63.

<sup>23</sup> GERLOCH, A. *Teorie práva*, s. 95.

<sup>24</sup> Viz např. tamtéž.

Tuto část textu bych rád zakončil ještě poznámkami, které jsou vlastně metodologické: O platnosti zákona zde hovoříme především proto, že s touto kategorií operuje české pozitivní právo. Výše jsem se proto pokusil o jisté upravení či vyjasnění významu termínů „platnost“, „účinnost“, „působnost“ či „použitelnost“ zákona, aby bylo na jedné straně pokud možno souladné s pozitivním právem a na druhé straně také vnitřně konzistentní. K tomu mne vedlo jednak to, že se domnívám, že teorie práva (ať již se jí to líbí, nebo ne) má používat takový pojmový aparát, který bude pokud možno souladný s pozitivním právem, jehož je teorií, jednak to, aby se takový pojmový aparát pokud možno snažil o konzistentnost. Proto je třeba oba požadavky co nejvíce „sladit“, pokud je to možné. Tento text také vychází z předpokladu, že právní normy jsou ze zákonů (právních předpisů) získávány interpretací textů. Záměrně však ponechávám otevřenou otázku, co je přesně interpretace. Zdá se mi totiž, že není možné jednoduše říci, že interpretace je připsování významu textu, protože jsem přesvědčen, že právní normy někdy nejsou významem textu. Jinými slovy: Interpretovat text znamená nejen připsovat význam jeho větám (či jiným částem, jako jsou typicky nadpisy v textu), ale provádět i „něco navíc“, přičemž zase nelze jednoduše říci, že tím „něco navíc“ je tvoření norem bez ohledu na význam textu. O povaze interpretace však zde není možné podrobněji pojednávat.

## **Platnost právních norem**

Jestliže bylo výše řečeno, že platnosti zákona (resp. právního předpisu) je v současné české teorii práva věnována jistá pozornost, totéž nelze říci o platnosti právních norem, protože o této vlastnosti se dnes příliš nedočteme, možná proto, že se velmi často ztotožňuje právě s platností zákona. Lze se proto opět vrátit k předválečným normativistům, kteří (jak již bylo zmíněno výše) téměř bezvýhradně chápali platnost norem jako

jejich normativní existenci, kterou zase ztotožňovali s jejich závazností,<sup>25</sup> resp. s povinováním (povinností).<sup>26</sup>

To je však pouze jedna z možností, jak chápat platnost normy. Argentinský právní logik Eugenio Bulygin hovoří ještě o dvou dalších:<sup>27</sup> Může jít ještě o to, že platná norma je součástí určitého normativního systému, což znamená, že platnost normy je její členství (*membership*) v takovém normativním systému – výraz „norma je platná“ je tedy synonymem pro výraz „norma je součástí normativního systému“. V tomto smyslu je platnost kategorií relativní (protože vztaženou k určitému normativnímu systému), zatímco platnost chápáná jako závaznost je kategorií absolutní, protože se týká normy jako takové. Konečně třetí možností je chápat platnost normy jako její efektivitu (*efficiency*), což vlastně znamená, že norma je buď skutečně „působící“ v sociální realitě, nebo je psychologickým motivem jednání, což jsou vlastnosti, kterým by se dalo říkat „působnost normy“ v sociologickém či psychologickém smyslu (analogicky k tomu, co bylo řečeno o působnosti zákona výše). Efektivita normy je přitom vlastností, na níž se snažili redukovat ostatní dvě pojetí platnosti především skandinávští právní realisté.<sup>28</sup> Rovněž v současné angloamerické analytické právní teorii je běžné rozlišovat mezi platností právních norem (*validity*) chápánou jako členství a mezi závazností norem (*legal bindingness, binding*

---

<sup>25</sup> Viz např. WEYR, F. *Základy filosofie právní (nauka o poznávání právníckém)*. Brno: A Píša, 1920, s. 83 an.

<sup>26</sup> WEYR, F. *Teorie práva*, s. 36: „Kde je norma, tam je i povinnost, a kde jest povinnost, tam je i norma.“

<sup>27</sup> BULYGIN, E. *Valid Law and Law in Force*. In: BULYGIN E. (ed. by C. Bernal, C. Huerta, T. Mazzaresse, J.J. Moreso, P.A. Navarro, S. P. Paulson). *Essays in Legal Philosophy*. Oxford: OUP, 2015, s. 284–292. Jde o text přednesený na konferenci v r. 1999 a poprvé publikovaný až v tomto výboru z Bulyginových textů.

<sup>28</sup> Zatímco Bulygin pojednává o efektivitě v tom smyslu, jak ji rozvíjel dánský teoretik Alf Ross, lze poukázat na to, že podobnou koncepci zastával i švédský teoretik Karl Olivecrona, když efektivitu norem chápal jako jejich psychologické působení na adresáty. Viz OLIVECRONA, K. *Law as Fact*. 2. vydání. London: Stevens and Sons, 1971.

*character, binding force*).<sup>29</sup> Pokud efektivitu či působnost norem ponecháme stranou (protože jde o psychologickou či sociologickou kategorii, která není normativní), zbývá nám tedy postupně alespoň stručně pojednat o platnosti jako členství a o závaznosti norem.

Pojetí platnosti normy jakožto jejího členství v určitém normativním systému dobře vystihuje smyslnost vět jako např.: „Podle kyperského práva platí, že autem se má jezdit vlevo,“ nebo: „Podle českého práva platí, že zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku.“ Všimněme si také, že v těchto příkladně uvedených větách je slovo „platí“ použito vlastně redundantně – jednodušší by bylo říci, že „podle kyperského práva se má autem jezdit vlevo“ apod. Platnost normy jako její členství však sama redundantní není, protože závisí na tom, co zajišťuje členství normy v normativním systému, tj. na tom, co jí toto členství „uděluje“, příp. na tom, od čeho se členství normy odvozuje. Je zřejmé, že pokud neuvažujeme o tom, že členství je závislé na nějakém přirozeném právu,<sup>30</sup> pak se nabízí, aby členství právní normy bylo odvozováno třeba od Kelsenovy základní normy (*Grundnorm*) nebo od Hartova pravidla uznání (*rule of recognition*). Tím se však ihned dostáváme do problémů, kterými „trpí“ Kelsenova i Hartova koncepce. Zde se budu stručně zabývat pouze některými z nich:

Hartovo pravidlo uznání má oproti Kelsenově základní normě tu výhodu, že ho není třeba nějak filozoficky klasifikovat (např. jako normu, jako předpoklad, jako fikci ve smyslu Vaihingerovy

---

<sup>29</sup>Viz např. MARMOR, A., SARCH, A. The Nature of Law. In: ZALTA, E. N. (ed.). *Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2019 edition)*. Dostupné na <https://plato.stanford.edu/entries/lawphil-nature/>.

<sup>30</sup>Pomysleme např. na Akvinského úvahy, že lidský zákon odvozuje svou platnost od přirozeného zákona (viz ST, I-II, q. 91, a. 3 c.), nebo podobné úvahy racionalistické školy přirozeného práva v 17. a 18. století, kdy třeba Grotius, Pufendorf i Wolff odvozovali (podle jejich názoru stejně jako v matematice, tedy *more geometrico*) platnost pozitivního práva od práva přirozeného (ať již jeho axiomy chápali jakkoli rozdílně).

filozofie *als ob* apod.)<sup>31</sup>, protože Hart pracuje s tím, že pravidlo se ukazuje v sociální praxi, minimálně v praxi veřejných činitelů (*public officials*), jimiž má Hart na mysli především soudce. Hartovo řešení však má jednu podstatnou nevýhodu: Jak se mohou soudci spoléhat na své konvence (byť si nemusí vůbec uvědomovat, že právě toto činí) v otázce svých vlastních pravomocí soudit? Jak může pravidlo uznání ukazující se v soudcovských konvencích „pokrývat“ i pravidlo, na základě něhož se soudci „chopili“ svých úřadů? Řešení tohoto problému bývají různá: Např. Matthew Kramer nedávno psal, že pravidlo udělující pravomoci prostě musí být v Hartově koncepci předpokládáno jakožto součást pravidla uznání,<sup>32</sup> což znamená, že podle Kramera je pravidlo uznání jak pravidlem udělujícím pravomoci (tedy specifickým příkladem pravidla stanovícího podmínky pro úspěšné vytvoření mluvnických aktů, tedy konstitutivního pravidla dle Searlovy terminologie), tak zároveň i pravidlem jednání (tedy specifickým případem regulativních pravidel dle Searlovy terminologie).<sup>33</sup> Jiným řešením je naopak předpokládat, že pravidlo uznání se neukazuje pouze v praxi veřejných činitelů, ale v praxi celé společnosti a že „funguje“ analogicky jako pravidla jazyka: Jestliže se adresáti práva domnívají, že se řídí pravidlem uznání, pak otázka po pravomocích soudců (či jiných veřejných činitelů) nehraje podstatnou roli, protože se pravidlo uznání ukazuje v sociální praxi adresátů – podobně jako pro mluvčí jazyka nehraje podstatnou roli otázka po „pravomocích“ k vytváření pravidel jazyka.

V obou případech (ať již zvolíme Kramerovo řešení, nebo řešení stojící na tom, že pravidlo uznání „funguje“ analogicky jako

---

<sup>31</sup> Pro česky psaný přehled viz např. BOHÁČKOVÁ, R. *Základy konstrukce Kelsenovy ryzí nauky právní*. Brno: MU, 1995, s. 37 an.

<sup>32</sup> KRAMER, M. H. *Power-conferring Laws and the Rule of Recognition*. University of Cambridge Legal Studies Research Paper no. 19/2018. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3116865>.

<sup>33</sup> SEARLE, J. *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: CUP, 1969.

pravidla jazyka) však pravidlo uznání hraje roli „metapřavidla“, které je předpokládáno: Podobně jako mluvčí jazyka většinou předpokládají, že jejich promluvy pravidla jazyka nemění, předpokládají i veřejní činitelé, že jejich praxe pravidlo uznání nemění. Předpoklad, že pravidlo uznání existuje, je tedy nutnou podmínkou jeho existence. To poněkud přibližuje pravidlo uznání Kelsenově základní normě, která také musí být poznávacím subjektem předpokládána – tak jako věřící člověk předpokládá, že bůh existuje a na existenci boha se dále nemá smysl ptát, podobně společnost a její veřejní činitelé předpokládají, že pozitivní právo je platné a na další důvody existence pozitivního práva se nemá smysl ptát. Někdo může samozřejmě tvrdit, že předpoklad jednotnosti nějakého právního systému, který zastává poznávající subjekt (tj. základní norma), je filozofickou kategorií, zatímco předpoklad společnosti nebo jejich veřejných činitelů o tom, že se řídí pravidlem uznání, je sociologickou kategorií. Ale tento rozdíl nepovažuji za až tak podstatný: Ačkoli poznávající subjekt by si z hlediska čistého poznání mohl zvolit za objekt poznání třeba i přirozené či nějaké vymyšlené právo (jak tvrdí Weyr<sup>34</sup>), Kelsen i Weyr uznávali praktickou potřebu poznávat jen ve společnosti skutečně efektivní (působící) právo, čímž se sociologické hledisko dostalo i do jejich čistě normativního poznávání. Předpoklad, že pravidlo uznání existuje a že jde opravdu o pravidlo (nikoli pouze o konvergentní praxi), je také důležitý k tomu, abychom si uvědomili rozdíl mezi pravidlem uznání a staršími koncepcemi, které také odvozovaly

---

<sup>34</sup> WEYR, F. *Teorie práva*, s. 86 an.: „... vlastnost normativní existence (= platnosti) dodává normám konečným poznávající subjekt svým stanoviskem (hypothesis) sám a... nevězí tudíž v poznávaném předmětu (bez ohledu na poznávající subjekt). Kdo by tvrdil opak, zaměňoval by pojem platnosti a účinnosti (působivosti)... Neboť platnost (normativní existence) normy (normového souboru) jest důsledkem stanoviska, jež zaujal poznávající subjekt – hypothesis ve smyslu Kantově –, nikoli působivost (účinnost) normových představ, která jest skutečností vnějšího světa, poznatelnou kausální metodou. Je tedy nesprávný názor, že jen ‚positivní‘ právo (ve smyslu naznačeném, t. j. působící nebo alespoň kdysi působivší) skutečně ‚existuje‘, a tudíž jen ono jest možným předmětem poznávání (normativního), kdežto ‚božské‘, ‚přirozené‘ nebo ‚vymyšlené‘ právo ‚neexistuje‘ a nemůže býti tudíž předmětem poznávání.“

platnost práva od uznání. Tyto starší teorie (třeba Bierlingova<sup>35</sup> nebo v jisté míře i Austinova) totiž vycházely z toho, že uznání je především vědomým a dobrovolným aktem učiněným každým jednotlivým členem společnosti. Aby se pak vyhnuly tomu, že k onomu uznání vůbec nemusí u konkrétních členů společnosti docházet, musely pracovat i s nevědomým a nedobrovolným uznáním (u Bierlinga, což Weyr případně kritizuje)<sup>36</sup> nebo s obecným zvykem poslušnosti (u Austina<sup>37</sup>). Tím se však platnost práva stala závislou na nějakém faktu (zvyku poslušnosti u Austina nebo fiktivním faktu, že i nevědomé a nedobrovolné uznání je uznáním u Bierlinga) bez dalšího. Pokud si však uvědomíme, že společenská praxe jakožto fakt může „produkovat“ platnost práva jen tehdy, pokud tato praxe předpokládá, že se řídí pravidlem uznání (tedy normou), jde o jinou situaci: Platnost práva je vymezena pravidlem (pravidlem uznání), které se ukazuje v praxi (která je již sama faktem), nikoli faktem „bez dalšího“. Někdo (třeba ten, kdo tíhne k americkému právnímu realismu) by mohl namítat, že i tento předpoklad pravidla uznání je vlastně fikcí nebo nějakým „mýtem“, na němž stojí právo. Ale taková námitka by byla podobně nepřipadná, jako kdybychom kritizovali např. to, že i pravidla jazyka jsou fikcí nebo „mýtem“, když může každá promluva mluvčího jazyka pravidla jazyka pozměnit. Domnívám se však, že tyto úvahy zde není třeba dále a podrobněji rozvíjet: Platnost právní normy chápané jako její členství v určitém normativním systému vede ihned k otázce, co tuto platnost právním normám „dodává“, přičemž se nabízí řešení Kelsenovo či Hartovo (vedle řešení přirozenoprávního). Za pozornost však podle mne stojí to, že Kelsenův předpoklad základní normy je do jisté míry „zabudován“ i v Hartově pravidle uznání (jak jsem se snažil ukázat výše) s tím důležitým rozdílem, že Hartovo pravidlo uznání je i důvodem kritických postojů k těm, kdo pravidlo uznání nerespektují.

<sup>35</sup>BIERLING, E. R. *Zur Kritik der juristischen Grundbegriffe*. Gotha: F. A. Pethes, 1877.

<sup>36</sup>WEYR, F. *Základy filosofie právní*, s. 86 an.

<sup>37</sup>AUSTIN, J. *The Province of Jurisprudence Determined*. Cambridge: CUP, 1995, s. 166 an.



Pokud budeme naopak platnost normy chápat jako její závaznost, vede to ihned k otázce, jak takové závaznosti rozumět. Myslím, že koncepcí, která se nabízí jako vhodná, je koncepcie normy jakožto vylučujícího důvodu (*exclusionary reason*) Josepha Raze:<sup>38</sup> Právní norma je důvodem druhého řádu, který nás „nutí“ odhlédnout od jiných důvodů našeho jednání (tj. od důvodů prvního řádu). Ani zde se nebudu pouštět hlouběji do vysvětlování Razova pojetí, ale poukážu jen na dva problematické body tohoto pojetí:

Za prvé, Razova koncepcie podle mne může sice dobře vystihovat závaznost norem, ale není schopna vysvětlit závaznost principů, protože principy nepředstavují vylučující důvody, ale naopak důvody, které spolu mohou být v konfliktu, který je nutné vyřešit vyvažováním (ať již podle známé Alexyho vážící formule, nebo jinak). Jestliže právo chápeme nejen jako systém norem, ale i jako systém principů, které jsou také závazné, jde o podstatnou vadu, pokud nám jde o platnost práva: Jak vysvětlit závaznost právních principů? Myslím, že jisté řešení může nabízet pojetí, podle něhož jsou právní principy součástí právního systému jenom tehdy, pokud to připouští právní normy, což má zase tu nevýhodu, že je to dosti neintuitivní pojetí: Právní principy sice mohou být třeba součástí práva tehdy, pokud to stanoví právní normy (které také stanoví, že konfliktní principy mají být vyvažovány), ale toto pojetí naráží na to, že právní principy mohou být stejně tak dobře považovány za prvotní normativní standardy, jejichž vyvažováním teprve dojdeme k právním normám.<sup>39</sup> Navíc stejnou úvahou (že něco je „vtaženo“ do práva jen na základě toho, že to právní normy připouští) by vedlo např. k tomu, že pokud právní normy odkazují na dobré mravy, pak se

---

<sup>38</sup> Viz především RAZ, J. *Practical Reason and Norms*. 2. vydání. Oxford: OUP, 1999. Česky pak (asi poprvé) o této koncepci hovoří Tomáš Sobek – viz SOBEK, T. Norma jako vylučující důvod. In: BRZOBOHATÁ, K. (ed.). *České právní myšlení a logika – minulost a perspektivy II*. Brno: MU, 2005, s. 78–84.

<sup>39</sup> Asi podobně, jako si to představuje Kai Möller – viz MÖLLER, K. *The Global Model of Constitutional Rights*. Oxford: OUP, 2012.

dobré mravy stávají součástí práva, pokud právní normy odkazují na zvyklosti, stávají se zvyklosti pramenem práva apod.

Za druhé, Raz vychází z toho, že právní normy mají morální závaznost, protože autorita tvořící právo je autoritou, která poskytuje „servis“ adresátům práva (*service authority*) nejen v tom smyslu, že šetří adresátům práva „práci“ s vyvažováním různých konfliktních důvodů (tím, že jaksi „natvrdo“ stanoví právní normy), ale i v tom smyslu, že je morálně oprávněná, protože je z morálního hlediska legitimní. Pokud však budeme pracovat s tím, že taková morální oprávněnost autority může chybět (především typicky z toho důvodu, že adresáti mohou považovat právo i za nesprávné z morálního hlediska), otevírá se otázka, jak chápat nějakou specifickou právní závaznost právních norem. Nabízí se samozřejmě řešení, podle něhož jsou právní normy vylučujícími důvody (relevantními) z hlediska právního systému (a nikoli třeba z hlediska morálky). Takové řešení však ve svých důsledcích inklinuje k tomu, aby právní závaznost chápalo jako vynutitelnost: Jestliže např. před soudem či úřadem budou jako relevantní argumenty uznávány pouze argumenty vycházející z právních norem (a nikoli třeba z norem morálních), právní závaznost právních norem se bude jevit jako důležitá jen před orgány aplikujícími či vynucujícími právo, nikoli v sociální praxi jako takové (tedy při tzv. realizaci právních norem).

Abychom se však od abstraktních problémů závaznosti norem vrátili k nějakému „hmatatelnějšímu“ problému: Ať již budeme závaznost práva chápat jakkoli, domnívám se, že je vhodné alespoň nastínit rozdíl mezi zrušením zákona a derogací norem (protože v oddílu věnovaném platnosti zákona jsem psal, že se liší): Zatímco zákony (a jiné právní předpisy) jsou derogovány tím, že je přijat mluvní akt jejich zrušení, v případě derogace norem je možné rušit je i jinak. Abych to uvedl na několika příkladech: Zásada *lex specialis derogat legi generali* se týká derogace norem, nikoli předpisů. V tomto případě jsou obecné právní normy

nahrazeny zvláštními, tj. obecné právní normy jsou derogovány v tom rozsahu, v jakém odporují zvláštním právním normám. Je naopak zřejmé, že obecný právní předpis naopak zůstává nezrušen, protože nebyl přijat žádný mluvní akt, který by obecný zákon vyřadil z právního řádu. Když mezinárodní smlouva dle čl. 10 české ústavy stanoví jinou úpravu než zákon, jsou zrušeny právní normy, které získáme interpretací ze zákona, protože jsou nahrazeny normami, jež získáme interpretací mezinárodní smlouvy, aniž by docházelo ke zrušení zákona (k jeho vyřazení z právního řádu). Když soud odmítne aplikovat podzákonný právní předpis pro rozpor se zákonem dle čl. 95 odst. 2 české ústavy, jsou zrušeny normy, jež získáme interpretací z tohoto podzákonného předpisu, ale podzákonný předpis sám zrušen není, tedy je nadále součástí právního řádu. Lze uvažovat i o tom, že kdyby dva zákony se stejnou úrovní obecnosti upravovaly jinak stejnou právní matérii, aniž by jeden z nich byl explicitně zrušen (vyřazen z právního řádu), pak by normy nového zákona nahradily (a tedy derogovaly) normy ze starého zákona v souladu se zásadou *lex posterior derogat priori*.

Z toho by mělo ale také plynout, že když jsou zákony zrušeny, jsou takto zrušeny „jednou provždy“, zatímco právní normy mohou „obživovat“. Jinými slovy, když jsou zrušeny právní normy „blokuující“ jiné, dochází nejspíše k „obživování“ předchozích právních norem, aniž bychom se zároveň museli uchýlovat k „obživování“ zákonů: Pokud je zrušen zvláštní zákon obsahující zvláštní právní normy, „obživnou“ právní normy obecné obsažené v obecném zákoně. Když je vypovězena mezinárodní smlouva stanovící dle čl. 10 české ústavy jinak, „obživnou“ právní normy ze zákona, které byly derogovány právními normami z mezinárodní smlouvy. Když je zrušen pozdější zákon, jehož právní normy zrušily v důsledku zásady *lex posterior derogat legi priori* normy z dřívějšího zákona, lze pracovat s tím, že „obživnou“ právní normy z dřívějšího zákona (protože tento nebyl zrušen). Jinými slovy, (ne) aplikovatelnost určitých právních norem není třeba chápat jako

nějakou zvláštní kategorii vedle (ne)platnosti právních norem, ale jako důsledek jejich (ne)platnosti. Tyto příklady však budou skutečně adekvátně popisovat to, co se děje při derogaci právních norem, jen tehdy, pokud pozitivní právo (včetně judikatury) nestanoví jiné důsledky.

Konečně ke koncepcím platnosti normy jakožto členství a jakožto závaznosti je vhodné připojit ještě poslední poznámku o vztahu obou pojetí: Je zřejmé, že pokud jsou nějaké právní normy součástí normativního systému zvaného „pozitivní právo“, pak jsou i právně závazné. Je samozřejmé, že součástí právního systému jsou i právní principy (jejichž závaznost nevysvětlíme na základě Razovy koncepce vylučujících důvodů tak jednoduše jako závaznost norem – viz výše) anebo třeba i doporučení, které však dle mého názoru nemůžeme chápat jako právně nezávazné právní normy.<sup>40</sup> A právně závaznými musí být samozřejmě i Kelsenova základní norma či Hartovo pravidlo uznání.

---

40 Domnívám se, že když někdo tvrdí, 1) že normy představují vylučující důvody a zároveň 2) že doporučení jsou nezávazné normy, není konzistentní – viz např. Marek Káčer v PROCHÁZKA, R., KÁČER, M. *Teória práva*. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 100 an.